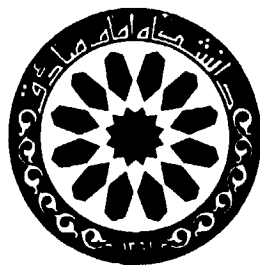

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت
شماره

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

۱۳۸۱ / ۲ / ۳۰

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

از اطلاعات آژانس علمی ایران
توسط

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (گرایش قرآن و حدیث)

بررسی معناشناختی واژه کفر در قرآن کریم

حسن خودروان

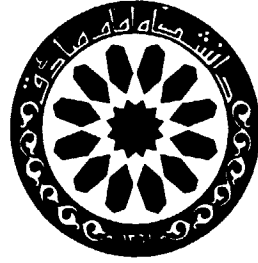
۲۰۹۲۴

استاد راهنما:

دکتر محمد علی لسانی فشارکی

تابستان ۱۳۸۰

۲۰۹۲۴

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (گرایش قرآن و حدیث)

بررسی معناشناختی واژه کفر در قرآن کریم

حسن خودروان

استاد راهنما:

دکتر محمد علی لسانی فشارکی

استاد مشاور:

دکتر احمد بادکوبه

تابستان ۱۳۸۰

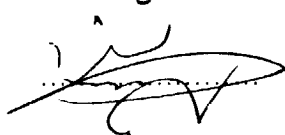
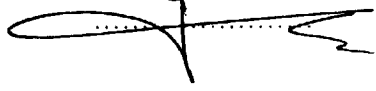
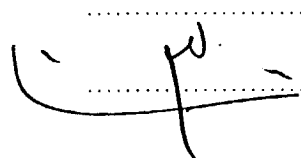
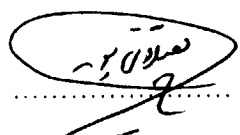
کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر ، نسخه برداری
ترجمه ، اقتباس و از این پایان نامه
کارشناسی ارشد برای دانشگاه امام صادق (ع)
محفوظ است . نقل مطالب با ذکر ماخذ بلامانع
است .

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای حسن خودروان

تحت عنوان: بررسی معناشناختی واژه کفر در قرآن کریم

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته پیشنهاد می کنند.

محل امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیأت داوران
	استادیار	دکتر لسانی فشارکی	(۱) استاد راهنما:
	استادیار	دکتر احمد بادکوبه	(۲) استاد مشاور:
	استادیار	دکتر حسین هوشنگی	(۳) نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده:
	استادیار	دکتر عباس مصلاهی پور	(۴) اساتید ناظر:
			(۱)
			(۲)

تقدیم به :

سرور آزادگان،

سید و سالار شہیدان

حضرت اباعبداللہ الحسین ﴿ؑ﴾

تقدیر و تشکر

از رهگذر من «من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق» فرصت نیکویی را که در این مجال فراهم شده است مغتنم می‌دارم و سپاس و امتنان قلبی خود را نسبت به همه کسانی که در نگارش این پایان‌نامه به نحوی مؤثر بوده‌اند، ابراز می‌کنم. نخست استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر لسانی فشارکی که راهنمایی این پایان‌نامه را برعهده داشتند. خاطره خوش کلاسهای درس ایشان و رهنمودهای مبتکرانه‌شان فراموش نشدنی است. در مجالهای متعدد مزاحم ایشان شده‌ام و از خرمن دانش ایشان به قدر وسع خویش خوشه‌چینی کرده‌ام، برخورد فروتنانه آقای دکتر با دانشجویان مثال زدنی، و حق استادی ایشان بر همه ما محرز است.

سپس از جناب آقای بادکوبه که خود شخصیتی صاحب نظر و قرآن پژوه هستند، بر بنده منت‌گزارده و سمت استاد مشاور اینجانب را برعهده گرفته‌اند و با نقادیهای موشکافانه و رهنمودهای ژرف خود موجب تأمل بیشتر و هدایت مطالعات بنده شدند و با تائیدات روشنگرانه و همدلانه خود موجبات قوت قلب اینجانب را فراهم کردند.

همچنین لازم می‌دانم از استاد محترم، پژوهشگر فرزانه، جناب آقای دکتر مصلاهی پور که با وجود قلت منابع و صعوبت پژوهش، در این مجال منصفانه بر مسند داوری نشستند و از نکات سازنده خویش بنده را بهره‌مند ساختند، تشکر کنم.

بنده و سایر دانشجویان فراموش نمی‌کنیم که این مطالعات و تحقیقات و تضارب و تولد آرا مرهون بستری است که با تلاشهای خستگی‌ناپذیر مسئولان محترم دانشکده الهیات بویژه گروه پرخیر و برکت علوم قرآن و حدیث پدید آمده است. در نهایت سجده شکر بر آستان حدیث می‌ساییم و زحمات پیرروشن ضمیر و استاد اخلاق گرانمایه خود حضرت آیه‌الله مهدوی کنی (حفظه‌الله) را به نشانه قدرشناسی - اگر چه از پس آن برنماییم - می‌ستاییم.

چکیده

یکی از مفاهیم مهم، کلیدی و پرکاربرد در قرآن کریم، مفهوم کفر است که در سرتاسر قرآن کریم و همه‌ی سُور و آیات آن به نحوی گسترش دارد. این واژه با مشتقاتش، با تکرار بیش از پانصد بار در قرآن، از مفاهیم جامع و فراگیری است که همه صفات متعلق به خصایص نکوهیده به نوعی با آن در ارتباط می‌باشند و مفهوم کفر به منزله قطبی است که سایر مفاهیم همسان و صفات منفی دیگر به گرد آن می‌چرخند.

در این پایان‌نامه، مفهوم کفر از دیدگاه قرآنی، بدون پرداختن به مباحث کلامی، فقهی، عرفانی و غیره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و ارتباط آن با مفاهیم همسان و متضاد آن همراه با مهم‌ترین زمینه‌های و پیامدهای کفرورزی تبیین شده است.

پایان‌نامه علاوه بر مقدمه، کلیات و نتیجه‌گیری مشتمل بر سه بخش است که هر کدام از دو فصل تشکیل شده است. (مجموعاً شش فصل) فهرست کلی پایان‌نامه در سه بخش جداگانه به شرح زیر می‌باشد:

بخش اول: رابطه‌ی مفهوم کفر با مفاهیم همسان

بخش دوم: تقابل مفهوم کفر با مفاهیم متضاد

بخش سوم: زمینه‌ها و پیامدهای کفر

واژگان کلیدی: کفر - معناشناختی - ایمان - قرآن - اسلام - شکر

الخلاصة

مفهوم الكفر هو احد المفاهيم المهمّة وكثيرة الاستعمال فى القرآن حيث أن هذا الاصطلاح ومشتقاته موجود أو منتشر فى مختلف ومعظم السور القرآنية أو حتى الايات القرآنية حيث يوجد هذا الاصطلاح ومشتقاته اكثر من ٥٠٠ مرة، ويمثل هذا الإصطلاح محوراً للصفات السيئه والسلبية وللصفات الرزيلة.

نبحث فى هذه الإطروحة مفهوم الكفر من منظر القرآن وبدون النظر الى الآراء الفقهيّة و الكلاميّة والعرفانيّة وغيره. نوضح فى هذا البحث ونحلّل هذا الاصطلاح وعلاقته مع المفاهيم المشابهة والمضادة مع ذكر اهم مجالات الكفر وتبينها.

تألف هذه الإطروحة اضافة الى المقدمة والكلبيات والنتيجة ثلاثة اقسام وكل قسم

يستشكل من فصلين بمجموعة ستة فصول وهذه الاقسام هي:

القسم الاول: علاقة مفهوم الكفر مع المفاهيم المشابهة.

القسم الثانى: تقابل مفهوم الكفر مع المفاهيم المتضادة.

القسم الثالث: مجالات ونتائج الفكر.

الكلمات الأساسيّة: الكفر - علم المعنى - الايمان - القرآن - الإسلام - الشكر

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>موضوع</u>
۱.....	مقدمه
۵.....	کلیات
بخش اول: رابطه مفهوم کفر با مفاهیم همسان	
۱۵.....	تمهید:
فصل اول: رابطه مفهوم کفر با دو مفهوم نفاق و شرک	
۱۸.....	۱-۱. نفاق
۳۲.....	۱-۲. شرک
۴۰.....	شرک ذاتی
۴۱.....	شرک صفاتی
۴۲.....	شرک افعالی
۴۲.....	شرک جلی
۴۲.....	شرک خفی
فصل دوم: رابطه مفهوم کفر با دیگر مفاهیم ضد ارزشی	
۴۴.....	۲-۱. ظلم
۵۳.....	۲-۲. فسق

۵۸	۲-۳ کبر
۶۳	۲-۴ اسراف

بخش دوم: تقابل مفهوم کفر با مفاهیم متضاد با آن

۶۸	تمهید
----	-------	-------

فصل اول: رابطه مفهوم کفر با دو مفهوم ایمان و اسلام

۷۰	۱-۱ ایمان
۸۳	۱-۲ اسلام

فصل دوم: تقابل مفهوم کفر با دیگر مفاهیم متضاد

۹۲	۲-۱ شکر
۹۶	۲-۲ تقوا
۹۸	۲-۳ احسان
۱۰۰	۲-۴ اخبات

بخش سوم: زمینه‌ها و پیامدهای کفر

فصل اول: زمینه‌های کفر

۱۰۴	۱-۱ غفلت و نادانی
۱۰۶	۱-۲ کبر و غرور
۱۱۰	۱-۳ بکارنگرفتن فکر و اندیشه
۱۱۵	۱-۴ حب دنیا
۱۲۱	۱-۵ تقلید کورکورانه

۱-۶. هواپرستی ۱۲۶

۱-۷. طغیانگری ۱۲۷

۱-۸. شک و تردید ۱۲۹

۱-۹. حسادت ۱۳۰

۱-۱۰. فقدان محیط سالم ۱۳۳

۱-۱۱. وسوسه‌های شیطانی ۱۳۵

عوامل فرعی

الف - بشر بودن انبیاء ۱۳۷

ب - درخواست کارهای خارق‌العاده ۱۳۹

ج - درخواست‌های بی‌جا ۱۳۹

فصل دوم: پیامدهای کفر

۲-۱. ظلم و جور ۱۴۰

۲-۲. فسق و فجور ۱۴۳

۲-۳. گناه ۱۴۶

۲-۴. فساد و تبه‌کاری ۱۴۸

۲-۵. عداوت و دشمنی ۱۵۲

الف - دشمنی کفار با خدا ۱۵۳

ب - دشمنی با ملائکه و انبیاء الهی ۱۵۳

ج - دشمنی با مؤمنان ۱۵۶

د - گرفتاری به کینه و عداوت دائمی بین خودکفار ۱۵۶

۲-۶. یأس و ناامیدی ۱۵۷

۱۵۸	۲-۷. کفران و ناسپاسی
۱۶۰	۲-۸. خیانتکاری و پیمان شکنی
۱۶۱	۲-۹. اختلاف و تفرقه افکنی
۱۶۲	۲-۱۰. دروغ گویی و قسم دروغ خوردن
۱۶۳	۲-۱۱. کبر و غرور
۱۶۵	۲-۱۲. استهزاء و تمسخر
۱۶۸	۲-۱۳. معارضه و مجادله
۱۶۸	۲-۱۴. گرفتاری به انواع بلاها و عذابهای الهی
۱۷۴	نتیجه
۱۷۶	منابع و مأخذ

مقدمه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمداً رسول الله، الحمد لله رب العالمین وصلى الله على سيدنا محمد واهل بيته المعصومين.
﴿يريدون ليطفوا نورالله بافواههم والله متم نوره ولو كره الكافرون. هو الذي ارسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون﴾.

یکی از مفاهیم مهم، پیچیده و پرکاربرد در قرآن کریم، مفهوم کفر است که در سرتاسر قرآن و همه سوره و آیات آن به نحوی گسترش دارد. این واژه با مشتقاتش، با تکرار بیش از پانصد بار در قرآن کریم، از مفاهیم جامع و فراگیری است که همه صفات و خصایص نکوهیده، به نوعی با آن در ارتباط می باشند و مفهوم کفر به منزله قطبی است که سایر مفاهیم و خصلت ها و صفات منفی دیگر به گرد آن می چرخند.

به رغم تلاش های گسترده دانشمندان و اندیشمندان اسلامی در جهت شناخت ماهیت کفر، این مفهوم تاکنون، چنان که باید و شاید، در بیان قرآن کریم مورد تحقیق روشمند و محققانه قرار نگرفته است. همچنین، ارتباط کفر با مفاهیم همسان و متضاد آن مشخص نشده و زمینه ها و پیامدهای کفرورزی از بیان قرآن کریم استخراج نشده است. به همین منظور، در این پایان نامه، بدون پرداختن به مباحث کلامی، فقهی، عرفانی و... سعی کرده ایم مفهوم کفر را از دیدگاه قرآنی، مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم و ارتباط آن را با مفاهیم همسان و متضاد آن، همراه با مهمترین زمینه ها و پیامدهای کفرورزی بازشناسیم.

روش انجام تحقیق:

شیوه تحقیق بدان صورت بوده است که در مرحله اول بر اساس «روشهای مطالعه و تحقیق در قرآن مجید»^(۱) آیاتی را که واژه کفر یا مشتقات آن - به استثنای ترکیب «الذین کفروا» - در آنها بکار رفته است به همراه سیاق آن آیات به ترتیب آخر به اول از قرآن کریم استخراج کرده و جدول‌های شماره ۱ و ۲ را که به عنوان ضمیمه در آخر پایان‌نامه آمده است تشکیل داده‌ایم. سپس در مرحله دوم، طبق ترتیب جدول با تدبیر در آیات اصلی به همراه دیگر آیات هر سیاق، زیر نظر استاد محترم راهنما، پیامها و نکته‌های آنها را ذیل ردیف‌های مربوطه، در حدود پانصد برگ A4، یادداشت کرده‌ایم و در مرحله سوم با مراجعه به تفاسیر معتبر و منابع دیگر، یافته‌های خود را تصحیح و تنقیح و تکمیل کرده و وارد مرحله چهارم (تدوین پایان‌نامه) شده‌ایم.

پایان‌نامه، علاوه بر مقدمه کلیات و نتیجه‌گیری مشتمل بر سه بخش است که هر بخش از دو

فصل تشکیل شده است. (مجموعاً شش فصل)

بخش اول: رابطه مفهوم کفر با مفاهیم همسان.

فصل اول: رابطه مفهوم کفر با دو مفهوم «نفاق» و «شُرک».

فصل دوم: رابطه مفهوم کفر با سایر مفاهیم همسان.

بخش دوم: تقابل مفهوم کفر با مفاهیم متضاد.

فصل اول: رابطه مفهوم «کفر» با دو مفهوم «ایمان» و «اسلام».

فصل دوم: رابطه مفهوم «کفر» با سایر مفاهیم متضاد.

بخش سوم: زمینه‌ها و پیامدهای کفر.

فصل اول: زمینه‌های کفر.

فصل دوم: پیامدهای کفر.

در بخش اول، برای بررسی رابطه مفهوم کفر با مفاهیم همسان آن، آیات مختلفی را که از

۱- محمدعلی، لسانی فشارکی، روشهای مطالعه و تحقیق در قرآن کریم (هشتمین کنگره بزرگداشت علامه

طباطبایی، دانشگاه تبریز، ۱۳۷۲).